

Protocol (Installment of a chief)

Investigator: Willie. D

Informant: Tui Namosi.....Veivatuloa, Namosi.

ULUTAGA: NA KENA DAU BULI NA TURAGA NA TUI NAMOSI.

- Ena gauna e liu a sega ni turaga mai liu, ia sa bau yaco sara ki Peritania na nona kaukauwa. Ko iratou na mataqali na vasuta, ena gaunasa tekivu kina na cibi valu e Viti, ni gauna sa mai tiko kina naravuravu pqo ka sa mai tiko na turaga na Tui Nabuke. Ka mani gole sara yani ki vale ni lailai na turaga oqo. Sa mani gole sara yani na turaga oqo, na tamadratoa na tinaqa sa bale ka nodrai liuliu tiko na turaga na Tui Namosi. Ia ni sa gole yani sa qai rogo cake mai na nona kaci ka vaka na qase, ko na vakadonuya me'u sa na taura na turaga oqo me sa na laki buli. Ena lai buli yani kina dua na delana cecere, ni sa lai buli sa qai kau mai edua na tabua ka sa qai soli vua nai tutu turaga ni Tui Namosi . Sa mani taura kina na qaqa ka mani yaco sara ki Peritania.
- Kenai balebale na gauna ga sa oti kina na ravuravu ?
- Ena gauna ga sa gole yani ki tuba na qase, ka sa mani kacivi tale yani me mai buli koya naturaga koya me sa soli vua nai tutu. Ni kena dau gunuvi na yaqona vakaturaga enagunu ga turaga ka coboti talega na menayaqona. Ke sa gole mai na Tui Namosi

Cont'd Page 2.

- era na tama tiko yani na turaga ni vanua vaka kina ko ira na marama.
- Rawa ni kotalanoataka mada vakalekaleka na nona buli edua na Tui Namosi ?
- Edau viri na bai me bai ni vanua, na vanua e vakayacori kina na veibuli. Era sa dau tu tale ga yani ko ira nadau yadrava na loma nikoro vaka kinaveiratou na yadra e loma ni vale. Ni sa dau caka na veibuli me kakua sara ni dua na gone se dua na tamata lako vakaveitali me voleka yani kina na vanua e vakayacori kina na veibuli. Era na tiko talega ko ira na vakayacora na cakacaka ni veibuli. Me vakatautauvata kei na nodra doka tiko na buli ni nodra turaga vou. Edau caka sara ga kina naveiqaravi vakavanua, ni dau meketaki na mena yaqona. E taqa yani e uluna na bilo yaqona baleta ni kena i balebale tiko ni oqori na turaga ka ra sa bulia me nodra Tui ni vanua. Koya gona sa qai dau tavi nei Vaka me dau biuta yani ki cake ena delani ni uluna na mena bilo yaqona na turaga vou. Eda tukuni tu ni keitou na turaga ni Namosi keitou kai colo tiko. Eso sara ga marama ka ra tiko veikeitou era kai colo talega, baleta n ra sega ni kila eso na kakana ni wai tui mevaka na Golea, Veata kei na veika tale eso au sega ni cavuta rawa. Na veimataqali vivili vaka oqori era sega ni kila eso na marama mai na veivanu. Keitou sa dau rawa talega me keitou vakaraitaka na cava nayacani vivili koya. Koya gona sa mani caka kina mai Veivatuloa na veibuli, eraqai viribaita edua na wavu ko ira na kaivesu mai Korovou me nona kawakawa tiko

Cont'd Page 3.

- na Vunivalu na Tui Namosi. Na vanua tale ga koya edau tu kine edua na dakai ni vanua, kevaka ena kune mai kea edua na waqa ena matasawa mai kea ia sa na lau vana baleta ni takosova tiko mai na nona matasawa na vunivalu na Tui Namosi.
- Era sa tu beka ko ira na tamata me ra yadra tu se?
- Na veimataqali veikeitou mai Namosi era wasewase tiko, ni tiko na koro balavu naba dua, ka tiko talega na koro balavu naba rua. E tiko na mataqali ko Tivoro naba dua ka tiko talega na kena naba rua. Na Bukebuke naba dua ka tiko talega na naba rua. Ko iratou talega mai Serua eratou veivolekati, ko iratou na kai Viti Levu na kawa ni yadra, ni dau tiko ko ira na vei tamata yadua mera cakava na nodra i tavi.
- Au kerea ke rawa ni ko talanoataka vei au na vakarau ni nona buli na turaga, se na rauta beka e vica na macawa ni se bera ni buli kevaka ena dua tiko na nona tabu ?
- Naturaga sa na w~~ake~~tiko na gauna e mai caka kina na veibuli. Eke ena mai qaravi tiko kina ka na muria tale tiko ga mai na kena gaunisala dina vakaturaga. Ena dua gauna sa qai buli kina na turaga ko Alissio, era sa qai mai vakarautaka yani na veika kece ko ira na turaga ni vanua. Edua na turaga ko Nemani me vakayacora na cakacaka ni veibuli. Koya gona sa qai lako cake kina ko Nemani kina na delana koya. Sa manani cabe cake yani ko koya ka cakava tale tiko ga yani na mona Tama tiko yani, ka kaya sa bogi saka. Mai kea era sa qai tukuna mai na vu se na tevoru me lakotani sara vakatotolo ni ratou sega ni kilai koya. Ni sa yaco yahi kina loma ni bai na Tui Namosi voleka ni cibati koya.

- Era tiko ga e loma ni vale na veibuli tiko era sa tiko yani na yalo bula ni yali ko koya. Sa mataka sa qai tucake mai ka sa qai mai tukuna veratou na turaga ni ko koya e cemuri mai. Sa qai oti ga e vica na siga na nona buli ko koya na turaga ka buli sa vuce mai na ketena. Sa kila beka ko koya ni sa voleka ni leqa sa qai solia nai tutu koya veira na turaga ni vanua mera lewa kina edua na ka.
- Ke dua tale beka na ka ko via tukuna me baleta na nodaru veitalanoa tiko oqo ?
- Ni tutu vakaturaga sa dodonu ga me turaga tiko mai na tabana ruarua me rawa ni kaukauwa tiko. E dodonu medau laurai sara vakavinaka na tikina oqo baleta gona de qai yaco edua na leqa mai muri sa bera. Ni turaga sa mai vua ga na turaga ka dodonu meda dau vakayacora kina vakavinaka na noda i tavi. Meda dau rokova talega na noda turaga, na turaga talega e tiko na nona i tavi veikeda na lewe ni vanua.
Sa kena levu ga koya ena noqu talanoa tiko yani.

S A O T I